

KARDEŞLİK TEN KÜLTÜREL MİRASA: MUSAHİPLİK GELENEĞİNİN KORUNMA ARZUSU VE SOKÜM SÖZLEŞMESİ

*From Brotherhood to Cultural Heritage: The Desire to Preserve the Tradition of Musahiplik
and the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*

**Vom geschwisterlichen Bund zum kulturellen Erbe: Der Wunsch nach
Bewahrung der Tradition der Weggemeinschaft und das UNESCO-
Übereinkommen zur Erhaltung Immateriellen Kulturerbes**

Gökay YÜREKLİ*

Nö Aleviliğe ait geleneksel kurumlar, kuralları ve yaptırımları olması ve sosyal hayatı düzenlemesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Geçmişte kent yaşantısından uzak, köy hayatında yaşayan Aleviler geleneksel yapılarını korumuş ve ritüellerini yerine getirmişlerdir. Geleneksel Alevi inancında toplumsal örgütlenme içerisinde musahiplik geleneği önemli bir yere sahiptir. Kan bağına dayanmayan, yola bağlılığı simgeleyen bir kardeşlik olan musahiplik; yol kardeşliği, ahiret kardeşliği, ıkrarlık gibi farklı adlarla da anılmaktadır. Musahipliğin geleneksel Alevilikte köklü bir tarihe dayandırılması, bir sonraki nesle aktarılabilmesi, belirli bir çerçeve içinde uyulması gereken kurallarının ve yaptırımlarının olması bireye aidiyet duygusu verebilmesi açısından önemlidir. Musahiplik geleneği ritüelleri, uygulamaları ve ana kaideleri bakımından aynı kalmakla beraber bölgesel ve yöresel olarak farklı adlarla anılmaktadır. Bu durum, Alevi inancına ait kültürün zenginliğinin ifade edilmesi ve görülebilmesi açısından değerlidir.

Musahiplik geleneği, dönemin koşulları ve yaşam biçimiyle sosyal hayatı ile paralel bir yapı arz etmektedir. Değişen koşulların etkisi köyden

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Halk Bilimi Bölümü, gokay.yurekli58@gmail.com, ORCID: 0009-0001-3857-6019.

kente göçle birlikte Alevilerin kendilerini kabul ettirme, yeni çevreye uyum sağlama, kent hayatında kimliğini gizleme çabası geleneksel kurumların giderek zayıflamasına ve etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Musahiplik geleneği, kuşaktan kuşağa aktarılan derin köklere sahip olan, günümüzde hala varlığını devam ettiren bir kültürel değer ve mirastır. Anadolu'daki Alevi inancına sahip toplulukları arasında ortak bir miras olarak gelişen bu geleneğin yaşatılması, kendi inançsal pratiklerini koruyarak gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir.

2003 tarihli UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi incelendiğinde Alevilik inancına ait musahiplik geleneğinin korunması gereken bir kültürel miras niteliği taşıdığı görülmektedir. Sözleşme; küreselleşme, kentleşme gibi kültürü olumsuz etkileyebilecek bozulma, yok olma gibi ciddi tehditlere karşı somut olmayan mirasın üretimi, korunması, aktarılması ve genç kuşakların bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi gerektiğini dikkate alınarak kültürel mirası korumayı amaçlar. Çalışma SOKÜM (2003) Sözleşmesi çerçevesinde musahiplik geleneğinin kuşaklar arası aktarımının sağlanması, geleceğe yönelik bir vizyon oluşturacak şekilde korunması gerektiğine değinerek ele almayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Musahiplik, Ritüel, UNESCO, SOKÜM, Sivil Toplum, Ahiret Kardeşi, Kardeşlik.

ABSTRACT

Traditional institutions, rules, and sanctions within Alevism hold significant importance due to their role in organizing social life. In the past, Alevis who lived in rural areas, distant from urban life, were able to preserve their traditional structures and perform their rituals. Within the traditional Alevi belief system, the practice of musahiplik (spiritual brotherhood) holds a central place in community organization. Musahiplik, a form of brotherhood not based on blood ties but rather symbolizing loyalty to the spiritual path (Yol), is also known by various names such as “path brotherhood,” “brotherhood of the afterlife,” or “pledged brotherhood.” Its significance lies in the fact that musahiplik has deep historical roots in traditional Alevism, has been passed down to the next generation, and operates within a framework of rules and sanctions that reinforce the individual’s sense of belonging. While the rituals, core principles, and practices of musahiplik remain consistent, they are referred to by different names across regions and localities. This variation reflects the cultural richness of the Alevi tradition.

The musahiplik tradition mirrors the conditions and lifestyle of its time, aligning closely with the structure of social life. However, shifting socio-economic conditions, particularly rural to urban migration, have led to a weakening of traditional institutions. Alevis, in their efforts to gain acceptance, adapt to new surroundings, and often conceal their identity in urban settings, have contributed to the erosion of such practices. Despite these changes, musahiplik remains a deeply rooted cultural value and heritage that continues to exist today. As a shared heritage among Alevi communities in Anatolia, preserving this tradition and transmitting it to future generations while maintaining its spiritual integrity is of great importance.

An examination of the 2003 UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage reveals that the musahiplik tradition within the Alevi faith constitutes a cultural heritage needing preservation. The convention emphasizes the need to safeguard intangible cultural heritage in the face of serious threats such as globalization, urbanization, and cultural degradation or extinction. It promotes the production, protection, and transmission of intangible heritage, and encourages educating and raising awareness among younger generations. This study addresses the intergenerational transmission of the musahiplik tradition within the framework of the 2003 ICH Convention, emphasizing the need to preserve it with a future-oriented vision.

Keywords: Alevism, Musahiplik, Ritual, UNESCO, ICH Convention, Civil Society, Afterlife Brotherhood, Brotherhood.

ZUSAMMENFASSUNG

Die traditionellen Institutionen des Alevitentums besitzen aufgrund ihrer Regeln, Sanktionen und ihrer regulierenden Funktion für das soziale Leben eine zentrale Bedeutung. In der Vergangenheit lebten als Aleviten fernab des städtischen Lebens in Dörfern, wo sie ihre traditionellen Strukturen bewahrten und ihre Rituale praktizierten. Innerhalb der sozialen Organisation des traditionellen Alevitentums nimmt die Tradition der Weggemeinschaft (Musahiplik) einen bedeutenden Platz ein. Diese bezeichnet einen geschwisterlichen Bund ohne Blutsverwandtschaft, die die Treue zum spirituellen Weg symbolisiert, und auch als geschwisterlicher Bund des Weges, des Jenseits oder des Bekenntnisses bekannt. Dadurch, dass die Weggemeinschaft im traditionellen Alevitentum historisch tief verankert ist, an die nachfolgenden Generationen weitergegeben werden kann und durch Regeln und Sanktionen einen Rahmen vorgibt, an den es sich zu halten gilt, verleiht sie dem Einzelnen ein starkes Gefühl der Zugehörigkeit. Obwohl ihre Rituale, Praktiken und Grundprinzipien gleich geblieben sind, wird die Tradition in verschiedenen Regionen und Gegenden unterschiedlich benannt. Diese Vielfalt spiegelt den kulturellen Reichtum des alevitischen Glaubens wider. Die Tradition der Weggemeinschaft hat sich im Einklang mit den gesellschaftlichen Bedingungen, Lebensweisen und Sozialstrukturen ihrer jeweiligen Zeit herausgebildet. Der Wandel der Lebensumstände – insbesondere durch die Land-Stadt-Migration – führte dazu, dass Aleviten sich an neue Umgebungen anpassen, ihre Identität im städtischen Leben verbergen und sich gesellschaftliche Anerkennung verschaffen mussten, was zur Schwächung und zum Bedeutungsverlust traditioneller Institutionen beitrug. Dennoch bleibt die Weggemeinschaft ein tief verwurzeltes kulturelles Erbe, das über Generationen weitergegeben wurde und bis heute fortbesteht. Als gemeinsames Erbe der alevitischen Gemeinschaften Anatoliens ist die Bewahrung dieser Tradition entscheidend für die Wahrung der eigenen religiösen Praktiken und ihrer Weitergabe an kommende Generationen. Laut des UNESCO-Übereinkommens zur Bewahrung des immateriellen Kulturerbes von 2003 ist die alevitische Tradition der Weggemeinschaft als schützenswertes Kulturerbe anzusehen. Das Übereinkommen betont dabei die Notwendigkeit, immaterielles Kulturerbe angesichts der Gefahr ihrer Auflösung und Auslöschung im Zuge von Globalisierungs- und Urbanisierungsprozessen zu bewahren, weiterzugeben und insbesondere junge Generationen über diese zu informieren und diesbezüglich zu sensibilisieren. Im Kontext des UNESCO-Übereinkommens greift die Studie die Frage der intergenerationalen Weitergabe der Weggemeinschaft auf und führt ins Feld, dass ihre Erhaltung in einer zukunftsweisenden Perspektive erfolgen muss.

Schlüsselwörter: Alevitentum, Weggemeinschaft, Ritual, UNESCO, Übereinkommen zur Erhaltung Immateriellen Kulturerbes, Zivilgesellschaft, Jenseitsbund, Geschwisterlicher Bund.

Giriş

Alevi inancında derin tarihsel köklere sahip olan “Musahiplik geleneği”, özgün ritüelleri ve uygulamalarıyla kültürel mirasa önemli bir çeşitlilik katmaktadır. Ancak günümüzde, tüketime dayalı yaşam tarzının yaygınlaşması, kırsaldan kente göç ve kentleşmenin olumsuz etkileri gibi etkenler bu geleneğin kuşaklar arası aktarımını zayıflatmakta ve toplumsal cazibesini azaltmaktadır. Bu nedenle musahiplik geleneğinin korunması ve gelecek nesillere sağlıklı bir biçimde aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, UNESCO’nun uzun yıllar alt yapısını oluşturduğu 2003 yılına gelindiğinde kabul ettiği kısa adı SOKÜM olan Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi, musahiplik geleneğinin sürdürülebilirliğine ve korunması için bir rehber niteliğindedir. Sözleşmenin temelinde, geleneğin dondurularak değil, yaşatılarak sürdürülmesinin amaçlanması, bu kültürel değerın gelecek kuşaklara aktarılmasını ve toplumsal yaşam içinde varlığını sürdürebilmesini mümkün kılmaktadır. Musahiplik geleneğinin korunması süreci; uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerde birlikte ele alınması gereken, uzun soluklu ve çok yönlü bir yaklaşım gerektirir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu geleneksel bilgi ve değerlerin gelecekte de yaşatılması, kültürel süreklilik açısından büyük önem taşımaktadır. Bu makalede öncelikle musahiplik geleneğinin hangi unsurlardan etkilendiği belirlenmiştir. Ardından musahiplik geleneğinin neden korunması gerektiği konusunda gerekçeler sunulmuş ve SOKÜM Sözleşmesi’nin koruma yaklaşımları bağlamında musahiplik geleneği değerlendirilmiştir.

Alevi İnancında Musahiplik Geleneği

Toplumların inanç sistemlerinde ve ahlaki öğretilerinde sıkça vurgulanan kavramlardan biri insan kardeşliğidir. Bu kardeşlik anlayışı, çoğu zaman kan bağına dayalı bir akrabalık ilişkisiyle tanımlansa da bazı inanç gelenekleri gönül bağına merkeze alarak daha derin ve sorumluluğa dayalı birliktelikler inşa etmeyi amaçlamıştır. Alevilik inancında bu anlayışın en belirgin ve özgün örneklerinden biri musahiplik kurumudur. Musahiplik geleneği, Alevi inancında bireylerin ikrar vererek yola bağlılıklarını ifade ettikleri, karşılıklı sorumluluk ve dayanışmaya dayanan bir “manevi kardeşlik” sistemidir. Bu gelenekte bireyler arasında kan bağına değil, inanç temelli gönül bağına esas alınır. Musahipler, sadece kendi inançsal sorumluluklarına yerine getirmekle kalmaz; bununla birlikte topluluk içinde birbirlerine karşı sorumluluk üstlenen bireyler olarak konumlanırlar. Bu yönüyle musahiplik, “sanal

bir akrabalık” olarak da adlandırılmaktadır.¹ Klasik akrabalık anlayışının ötesinde bir bağ kurmaktadır. Alevilikte musahiplik, bireyin inançla kurduğu ilişkinin toplumsal boyutunu pekiştirir; ahlaki sorumlulukları sadece bireyin kendisi için değil, topluluk içerisinde de önemlidir. Dünyada birçok inanç sisteminde sözle ifade edilen insan kardeşliği, Aleviler tarafından musahiplik geleneği aracılığıyla özde yaşatılmaya çalışılmıştır (Korkmaz, 2014: 130). Bu derin manevi bağın Alevi toplumu içinde nasıl yapılandığı ve sürdürüldüğü, musahiplik kurumunun oluşum sürecine bakılarak daha net bir şekilde görülebilir. Musahiplik geleneğini daha iyi anlayabilmek için, musahip kelimesinin anlamına bakmak faydalı olacaktır.

Musahip kelime anlamı olarak “Sohbet eden arkadaşlık eden kimse” anlamına gelmektedir. Geleneksel Alevi inancındaki anlamı ise “Kişilerin dünyada ve ahirette bir kardeş olarak kabul edilmesidir”. Eşanlamlı kullanılan “Ahiret kardeşliği” kelimesinin ifade ettiği anlam ölümden sonra her bireyin hesap vermek adına, dünya hayatında gerçekleştirdiği eylemleri tasdikleyecek bir şahide ihtiyacı olmasıdır (Kehl- Bodrogi, 2012:151-153). Musahip, terimi bölgesel ve yöresel olarak farklı adlandırılmalarla kullanılmaktadır. Örneğin, Çorum’un Alaca ilçesinde yaşayan Aleviler, “musahip” kelimesi yerine “gaham” tercih etmektedir. Bu bölgede bir kişinin musahibi olup olmadığını öğrenmek için “Gahamın var mı?” şeklinde bir soru yöneltilmektedir. Musahiplik ritüelini ve terimini genel olarak değerlendirdiğimizde, Alevi toplumunun tamamında kullanılabilecek daha kapsayıcı bir ifade olarak “kardeşlik” ya da yerel ağızda “kardaşlık” kelimeleri öne çıkmaktadır. Bu terim, musahip olan bireylerin birbirlerine hitap ederken sıklıkla kullandıkları bir ifadedir. Aynı şekilde, Çepni Alevileri arasında da “musahip” kelimesinin yanı sıra “hısım” terimi kullanılmaktadır. Musahipliğe atıfta bulunan kişiler, bu bağ ifade ederken ‘Benim hışmım şeklinde bir tanımlama yapmaktadırlar (Ersal, 2011a: 1106-1107). Musahiplik geleneğinin kökleri ise İslam’ın ilk dönemlerine dayanan derin bir manevi kardeşlik anlayışıdır. Bu anlayışın temelleri, Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasında kurulan özel bağ üzerinden şekillenmiş, onlardan miras kalmıştır. Sonraki yüzyıllarda uygulanan ritüellerle gelenekte kurumsallaşarak inançsal bir yükümlülük haline gelmiştir. İmam Caferi Sadık Buyruğunda konunun önemi şu sözlerle ifade edilir.

“Ve bîr kavilde, imam Cafer Sadık Hasretleri öyle buyurmuştur ki: Yol ve erkân hakikatte ve tarikatta ve marifette, bunların cümlesi Muhammed-Ali’den

1 Musahiplik geleneğini sanal akrabalık olarak nitelendiren, halk bilimi penceresinden bakan çalışma için bk. (Ayaz, 2013)

kaldı. Hakikat hak oldu. Ve tarikat zat oldu. İmdi, hakikat ile, mürebbi ve musahip farz oldu. Farz olan hakkın emri oldu. Pes taliplere gerektir ki, farzı tutalar. Hakikate gireler. Mürebbiden, musahipten dönmiyeler. Pirin rızasın hasıl edeler. Musahipten ve pirden dönmeyeler ve hakikatten uzak olmayalar.” (Aytekin, 2001: 28).

Hazreti Peygamberin Mekke’den Medine hicret etmesi sonrasında Ensar ve Muhacirleri kardeş yapmasıyla Kuran-ı Kerim’in Enfal suresi 72. ve 73. ayetlerinde musahipliğe yer verildiği belirtilmiştir (Yaman, 2011:220). Ensar ve Muhacirler arasında yapılan kardeş olma seremonisinde Hz. Ali, yalnız kaldığında Hz. Muhammed’e şöyle demişti: “Ya Resulullah, herkes birbirini kardeş kabul etti, beni neden yalnız bıraktın?” Bunun üzerine Hz. Muhammed, Ali’ye şu cevabı vermişti: “Sen hem bu dünyada hem de ahirette benim kardeşimsin (Korkmaz, 2014:132) diyerek musahip olunduğuna; Gadir Hum’da Hz. Ali’nin vasilliğini ilan ettikten sonra, Hz. Peygamber ve Hz. Ali, aynı gömleği giyerek özlerinde bir olduklarını ortaya koymuşlardır (Yıldırım, 2018a: 248). Bu anlatımlar, musahiplik geleneğinin tarihsel kökenine ışık tutmakta ve Aleviliğin yazılı kaynaklarındaki buyruklarla da paralellik göstermektedir² (Akın, 2020b:254).

Musahiplik Geleneği İşlevi, Özellikleri ve Dönüşümü

Alevi inancında musahiplik geleneği kendine özgü ve merkezi bir konuma sahiptir. Gelenek özellikle dikkat çeken bir kültürel miras biçiminde öne çıkar. Her Alevi bireyin bir musahip edinmesi gerektiği yönündeki yaygın kanaat, geleneğin bağlayıcılığını ortaya koyar. Bu bağlamda, bazı yöresel uygulamalarda musahibi olmayan bireylerin cem ritüeline katılımı sınırlanmış, bu da geleneğin dinsel ritüeller üzerindeki düzenleyici etkisini göstermiştir. Musahiplik geleneğinin temel “işlevi”, iki bireyin yaşam boyu süren bir dayanışma ilişkisi içerisinde bulunmaları; iyi ve kötü günlerde birbirlerine destek olmaları ve her koşulda birbirlerinin yanında yer almalarıdır. Gelenek, taraflara uyulması zorunlu ağır koşullar yüklemektedir. Bundan dolayı musahip olacak kişileri musahip ritüeli gerçekleşmeden önce musahiplere belirli bir zaman verilir bu süre de bir yıl kadar olabilir. Burada musahip olup olmama konusunda kesin karar vermeleri beklenmektedir. Kurumun, sosyal faydaları gözeterek ve toplumsal dengeyi sağlamak amacıyla, birbirine ekonomik olarak eşit durumu olanlar ile olmayanlar yani zengin bir

2 Alevi yazılı kaynağı olan Buyruklar’da Musahiplik geleneğinin ilke ve esaslarına bakmak için bk. (Aytekin, 2001: 15-142; Yıldırım, 2021:150-151; Saygı, 1996: 48-60; Akın, 2017a: 219-451)

talip ile fakir bir talip arasında gerçekleştirildiğine dair pek çok örnek bulunmaktadır (Yaman, 2022: 174). Musahiplik, Alevi inancında bireyin manevi ve toplumsal anlamda bir üst düzeye geçişini ifade eder çünkü bu kurumla birlikte kişinin sosyal statüsünde belirgin bir değişim yaşanır. Bu dönüşüm, genellikle musahiplik bağı kurulurken gerçekleştirilen ritüeller aracılığıyla somutlaşmaktadır (Yıldırım, 2018a: 249). Musahip olacak kişiler musahip olmaya karar verdiklerinde ağır yükümlülükler içeren kurallara uymak zorunda olduklarını dikkate alarak musahip olurlar. Toplumsal olarak bir nişana kavuşmuş olurlar. Musahiplik geleneği, sahip olduğu zengin kültürel özelliklere rağmen; göç ve kentleşme gibi, teknolojik gelişmeler ile küreselleşme gibi etkenlerin³ bireylerin ve toplumların geleneksel değerlere olan bağlılığını zayıflatması sonucu, zamanla işlevselliğini ve uygulanabilirliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Toplulukların kültürel, dini, sosyal ve ekonomik yapılarındaki değişimler, geleneksel ritüellerde hem biçim hem işlev açısından dönüşümlere yol açmıştır. Modernleşen toplumlarda, gelenekler sembolik anlamlarını korusa da günümüzdeki yaşam koşullarına uyum sağlamak zorunda kalmış ve bu da ritüellerde değişikliklere neden olmuştur (Ersal, 2024b: 28). Bir kurumun varlığını sürdürebilmesi ve üyeleri arasında aidiyet duygusu yaratabilmesi için bu değerlerin bellekte korunabilmesi ve kendinden sonraki nesillere aktarabilmesi gereklidir. Günümüz toplumunda dayanışmanın yerini yalnızlık almakta, bireycilik artmakta ve toplumdaki çözülme ortak hareket etme olasılığını azaltmaktadır. Neo-liberal ekonomik yaklaşımlar bireyi özerk varlıklar olarak tanımlamakta, bu da toplumsal “biz” bilincinin oluşmasını güçleştirmektedir. Artan bireyselleşme ve toplumsal parçalanma, kapitalist sisteme karşı ortak bir güç oluşturmayı zorlaştırmaktadır (Han, 2024: 24). Günümüzde kentleşme, göç, küreselleşmenin olumsuz etkileri ile musahiplik geleneğinin taşıdığı sorumlulukların ağır oluşu, bireylerin bu yükümlülükleri yerine getirmesini güçleştirmekte ve dolayısıyla geleneğin uygulanma sıklığını azaltmaktadır. Bununla birlikte, kuşaklar arası kültürel aktarımın zayıflaması, geleneği sürdüren birey sayısının önceki nesillere kıyasla giderek azalmasına neden olmaktadır.

UNESCO Somut Olamayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

UNESCO’nun Kültüre olan dikkati ve ilgisi. 20. yüzyılda başlar. 1954 yılında Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme Savaş sırasında ve sonrasında maddi kültür ait kültürel unsurların

3 Köyden kente göç, kentleşme ve teknolojik gelişmeler gibi sosyokültürel dönüşüm süreçleri, musahiplik geleneğinin etkisi için bk. (Köksal, 2006:70; Tuğsuz, 2021:15 Yürekli, 2023: 25)

korunacağını belirtir. 1970 yılında ise bu doğrultuda benzer hedefleri olan Kültürel Mirasın Kaçakçılığına Karşı Mücadele Sözleşmesi imzalanmıştır. 1972 yılına kadar gelen sürede mirasın maddi unsurlarla sınırlı kaldığı görülse de barış ortamına getirdiği etkiyle Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme imzalanmıştır. 2001 yılında Sualtı Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır. 1972 yılından başlayarak 2003 yılına kadar uzanan süreçte, maddi kültür mirasının korunması konusu ele alınmış; bu kapsamda taşınır ve taşınmaz kültürel varlıkların korunmasına yönelik politikalar ve uygulamalar ön plana çıkmıştır (Yıldız, 2021a: 9). Küreselleşme ve toplumsal dönüşüm gibi süreçlerin, somut olmayan kültürel miras üzerinde bozucu etkiler yarattığına dair artan farkındalık, bu mirasın korunması yönünde uluslararası düzeyde ortak bir endişe oluşturmuştur. 17 Ekim 2003 tarihinde Somut olmayan kültürel mirasın toplumlar arası anlayışı ve kültürel etkileşimi teşvik eden bir değer taşıdığına inanılarak, SOKÜM Sözleşmesi kabul edilmiştir.

UNESCO'nun SOKÜM Sözleşmesi, bir toplumun kültürel kimliğinin temel unsurlarından olan ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşan somut olmayan kültürel miraslarını koruma ve bu mirası geleceğe taşıma yollarını belirler. Bu sözleşme çerçevesinde oluşturulacak Ulusal Envanterler, somut olmayan kültürel miras unsurlarının ulusal düzeyde korunmasını sağlarken, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ve Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Miras Listesi gibi uluslararası listeler, bu mirasların nasıl korunması gerektiğini tanımlar. Ayrıca, sözleşme, tarihsel olarak pek çok toplumda dile getirilen “kültürümüz yok oluyor” endişelerine de bir yanıt niteliği taşır (Oğuz, 2009a: 8). Somut olmayan kavramı, UNESCO'nun kültürel mirasa yaklaşımında 2003 Sözleşmesi ile gerçekleşen paradigma değişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni yaklaşım, kültürel mirası yalnızca fiziksel nesnelerle sınırlamayıp, kültürel bilgi, gelenek ve toplumsal aktarım süreçlerini de koruma altına almayı hedeflemektedir. Böylece kültür, yalnızca sergilenen objeler değil, onları üreten ve yaşatan topluluklar ile bu üretim süreçleri bağlamında ele alınmaktadır (Oğuz, 2013b:10-11).

Günümüzde küreselleşme sürecinin etkisiyle, kültürlerin giderek benzerleşeceği ve kültürel çeşitliliğin azalacağına dair endişeler artmaktadır. Bu tekdüzelik ihtimaline karşı, yok olma tehlikesiyle karşılaşan kültürlerin korunabilmesi amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilmektedir. Yaşayan kültürlerin kaybolma riski oldukça yüksektir. “Somut olmayan” miras olarak tanımlanabilecek bu değerler, dil, ritüel, festival ve sahne sanatları gibi belirli formları içermektedir. Somut olmayan kültürel mirasın

kırılğan yapısının temel nedeni, bu değerlerin belgelerde, anıtlarda veya medyada değil, yaşam tarzlarında, insan vücudu ve zihninde devam etmesidir. UNESCO, bu tür kısa ömürlü kültürel biçimlerin korunması amacıyla 2003 yılında “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması”na yönelik bir sözleşme kabul etmiştir (Pietrobruno, 2018: 53). Sözleşme ’de benimsenen koruma anlayışı, kültürel mirası dondurmak ya da sabitlemek yerine, onu “yaşatarak” korumayı amaçlar. Bu amaçla, somut olmayan kültürel mirasın farkındalığını artırmak, aktarımını sağlamak, envanterini oluşturmak ve yeniden canlandırmak gibi eylemler büyük önem taşır. Taraf Devletler tarafından hazırlanan ulusal envanterlerin düzenli olarak güncellenmesi, kültürel mirasın zamanla geçirdiği değişim ve dönüşümleri izlemeyi hedefler.

Sözleşmeye Türkiye 2006 yılında taraf olmuş ve kabul etmiştir. Türkiye, SOKÜM Sözleşmesi’nin hazırlık sürecinden itibaren karar alma ve politika geliştirme süreçlerinde etkin bir rol üstlenmiştir. Sözleşmenin uygulanmasına yönelik uluslararası yönergelere uzman katkısı sağlayan Türkiye, koruma planlarının hazırlanmasında da aktif biçimde yer almıştır. Taraf olduğu tarihten bu yana, kültürel mirasın yaşatılarak korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılması amacıyla üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları, özel sektör, gençlik ve gelenek taşıyıcılarıyla iş birliği içinde çok düzeyli politikalar geliştirmiştir. Sözleşme’nin uygulama yönergeseine uzman desteği sağlamış ve koruma planlarına ortak olmuştur. Türkiye, Sözleşme taraf olunan süre boyunca kültürel mirasın yerel, ulusal ve uluslararası alanda yaşatılarak korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır. Ayrıca bu konuda Devlet kurumlarının desteğiyle başta Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, üniversiteler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, gençler ve geleneği yaşayan ve taşıyanlar ile bir arada hareket edilerek politikalar üretilmiş ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Ölçer Özünel, 2019:40-41).

Musahiplik ve SOKÜM Sözleşmesi

Musahiplik geleneği, SOKÜM Sözleşmesi’nin ruhuna uygun biçimde, sadece muhafaza edilerek değil, yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılmalı ve bu yolla korunmalıdır. Bu bağlamda Selcan Gürçayır’a göre, Sözleşme, kültürel mirasları durağanlaştıran, belirli bir zamana sabitleyerek koruma anlayışına karşı durmaktadır. Sözleşmenin temelinde, bir mirasın değeri onun geleneksel ya da tarihsel olmasından değil, çağdaş bireyler ve topluluklar açısından taşıdığı anlamdan kaynaklanmaktadır. Bir gelenek ya da kültürel uygulamanın korunması gerektiğinde, onu diğerlerinden ayıran ve ona özgün kılan bir özelliği bulunmalıdır (2018:20). Musahiplik geleneği de

Alevi toplulukları içinde özel bir anlam taşır. Bu doğrultuda gelenek Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasında gerçekleştirilen kardeşlik akdine dayandırılarak köklü bir geçmişe ve tarihsel bir arka plana sahiptir. Yalnızca bireyler arasında kurulan manevi bir bağ değil; aynı zamanda inanca dayalı ritüellerle şekillenen ve toplumsal sorumluluklar içeren bir kurum olması, onun toplumsal yapı üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Taşıdığı kültürel anlamlar ve dini boyutlarıyla Alevi inanç sistemi içerisinde “özgün” bir konuma sahiptir. Bu geleneksel uygulama, musahip olacak bireylerin seçimiyle başlar. Genellikle aynı topluluk ya da köy içinde güven ilişkisi kurulmuş iki kişi, ailelerinin rızasıyla musahiplik kararı alır. Sürecin devamında, Alevi öğretisini iyi bilen, yaşamında bu ilkelere uyan bir rehberin önderliğinde ritüele hazırlanılır. Bu rehber; bölgesel farklılıklara göre “Mürebbi”, “Rehber”, “Kılavuz” veya Isparta yöresinde “Saat Rehberi” olarak adlandırılmaktadır (Ersal, 2011a:1090). Rehber eşliğinde musahiplik cemine hazırlanılır ve bu cem ritüeli, inançsal pratiklerin belirli bir düzen içinde uygulandığı bir yapı taşır. “Musahip Kurbanı Cemi” olarak adlandırılan bu ritüel, Dede’nin huzurunda ve belirli dini kurallara göre gerçekleştirilir. Temel ritüelleri arasında ikrar verme, kemerbest bağlama, lokma paylaşımı ve kurban kesme yer almaktadır. İkrar verme, musahip olacak kişilerin ömür boyu sürecek bir bağlılık sözü verdiğini simgeler; bu, iki canın tek bedende birleşmesi olarak yorumlanır. Kemerbest bağlama, bu manevi birlikteliği güçlendiren bir semboldür. Lokma dağıtımı ve kurban kesimi ise toplumsal dayanışmanın ve birlikte yaşamının somut göstergeleri olarak kabul edilir. Musahiplik bağı, yalnızca bireyler arasında kardeşlik ilişkisi kurmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal düzenin tesisinde de önemli bir rol üstlenir. Musahipler; cenaze, düğün, hastalık ya da borç gibi hayatın çeşitli zorluklarında birbirlerine destek olarak toplumsal dayanışma kültürünü güçlendirir. Bununla birlikte, ahlaki sorumluluk da musahiplik ilişkisine dâhildir; musahiplerden biri olumsuz bir tutum sergilediğinde, diğeri onu uyarak etik sınırların korunmasına katkı sunar. Manevi anlamda ise bu kişiler, inanç yolculuğunda birbirlerine rehberlik eden yoldaşlar olarak konumlanır. Bu çok yönlü ilişki ağı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma anlayışını beslemekte ve sürdürmektedir.

SOKÜM Sözleşmesinin Giriş kısmında,

“Küreselleşme ve sosyal değişim süreçlerinin, toplumlar arasında diyalogu yenileme koşullarını oluşturmakla birlikte, hoşgörüsüzlük olgusunun yaptığı gibi, özellikle korumaya yönelik kaynakların yetersizliğinden dolayı,

somut olmayan kültürel mirasla ilgili bozulma, yok olma veya yıkılma gibi ciddi tehditleri arttırdığını kabul ederek, İnsanlığın somut olmayan kültürel mirasının korunması konusunda evrensel istenç ile bir ortak kaygının varlığının farkında olarak, Toplulukların, özellikle yerli toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin somut olmayan kültürel mirasın üretimi, korunması, bakımı ve yeniden yaratılması konusunda önemli rol oynadıklarını, böylece kültürel çeşitliliği ve insan yaratıcılığını zenginleştirdiklerini kabul ederek⁴.” ifadesi yer almaktadır.

Metinde, küreselleşme ve sosyal değişim gibi süreçlerin topluluklar arasında diyalog kurmaya olanak sağlasa da bu süreçlerin hoşgörüsüzlük gibi olgulara yol açarak somut olmayan kültürel mirasın korunmasına tehdit oluşturduğu vurgulanmaktadır. Kültürel mirasın korunması konusunda yerli toplulukların ve bireylerin önemli bir rol oynadığına dikkat çekilmektedir. Ancak, küreselleşmenin etkisiyle, geleneksel kültürel uygulamaların bozulduğu ve ritüellerin unutulduğu belirtilmektedir. Musahiplik geleneği de Alevi inanç sisteminin temelinde yer alan kültürel ve inançsal bir mirastır. Sözleşmenin giriş kısmındaki bu ifadeleri musahiplik geleneği ile bağlantı kurduğumuzda geleneğin uygulanabilirliğinin azaldığı ve bölgesel farklılıkları göz ardı edip tek tip bir geleneğe doğru bir yönelimin olduğu bu doğrultuda geleneğin korunması gerektiği söylenebilir. Sözleşme’nin 2. Maddesinde:

“Somut olmayan kültürel miras” toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, Temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar- anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliği ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur. İşbu Sözleşme bağlamında, sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel miras göz önünde tutulacaktır⁵.” olarak belirtilmiştir.

4 URL-1: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Paris, 17 Ekim 2003. <https://www.unesco.org/tr/Pages/181/177/> (Erişim Tarihi: 21.03.2025).

5 URL-1: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Paris, 17 Ekim 2003. <https://www.unesco.org/tr/Pages/181/177/> (Erişim Tarihi: 21.03.2025).

Bu bağlamda, yukarıda belirtilen 2nci madde doğrultusunda musahiplik geleneği, somut olmayan kültürel miras olarak değerlendirmek için uygun kriterlere sahiptir. Bu kriterler:

1. Topluluk Kimliğinin Bir Parçasıdır: Bireyin kimliği yalnızca kişisel özellikleriyle değil, aynı zamanda mensubu olduğu kültürel, dini, sosyal veya coğrafi toplulukla da şekillenir. Bu bağlamda topluluk, bireyin değerlerini, inançlarını, alışkanlıklarını ve davranışlarını biçimlendiren güçlü bir etkidir. Alevi inancında olduğu gibi, topluluk kimliği bireyin kendisini yalnızca bireysel bir varlık olarak değil, ait olduğu grubun bir parçası olarak görmesini sağlar. Musahiplik gibi sosyal ve dini uygulamalar, bireyin toplulukla olan bağını güçlendirirken, toplumsal sorumluluk bilincini de pekiştirir. Sonuç olarak topluluk kimliği; bireylerin bir arada, uyum ve dayanışma içinde yaşamasına katkı sunan temel bir yapı taşıdır.

2. Özgünlük: Alevi inancı içinde kendine özgü ritüelleri olan, benzeri olmayan bir gelenektir. Alevi inanç sistemi, içinde yer alan musahiplik geleneği ritüelleri belirli bir sıra, düzen ve sembolik bütünlük içerisinde şekillenmiştir. Ritüeller, sadece ibadet amacıyla değil aynı zamanda tarihsel, kültürel ve toplumsal bir hafızanın taşıyıcısı olarak da işlev görmektedir. Bu bağlamda, her bir ritüelin kendine özgü bir yapısının olduğu ve bu yapının rastlantısal değil, belli bir düzen ve anlam ilişkisine dayanmaktadır. Bir ritüelin anlaşılabilmesi için yalnızca içerdiği kavramların sözlük anlamlarını bilmek yeterli değildir. Ritüelin icra edildiği ortam, zamanlama, katılımcılar arasındaki ilişkiler, kullanılan semboller ve uygulama sırası gibi unsurlar da ritüelin bütünsel anlam dünyasını oluşturan temel bileşenlerdir (Ersal, 2011a:1088). Bu nedenle, bir terimi ya da ritüel ögesini çözümlemeye çalışırken, onun bağlamını da göz önünde bulundurmak analitik açıdan son derece önemlidir.

3. Kuşaktan Kuşa Aktarımı: Alevi inancında da bu aktarım çok önemlidir. Musahiplik gibi gelenekler, kuşaktan kuşağa geçerek hem dini hem de toplumsal bağları güçlendirir. Bu tür aktarımlar, toplulukların kültürel miraslarını ve dayanışma ruhunu canlı tutmalarını sağlar. Yani, kuşaktan kuşağa aktarma, toplumsal bağların güçlenmesine ve kültürün devam etmesine olanak tanır. Sözlü ve yazılı olarak yüzyıllar boyunca geleneği uygulayanlar tarafından aktarılmıştır.

4. Kültürel Zenginliğin Yansımasıdır: Musahiplik geleneği kapsamında gerçekleştirilen ritüel ve uygulamalar, Alevi topluluğunun kültürel zenginliğini

yansıtmaktadır. Bu geleneğe ilişkin ritüellerin nasıl icra edildiğine dair bilgiler, çeşitli yazılı kaynaklarda ve akademik çalışmalarda yer almaktadır.⁶

5. Toplumsal Uyuma Katkı: Toplumsal uyum, bireyin ve grupların bir toplumsal yapı içerisinde barışçıl, düzenli ve karşılıklı olarak saygıya dayalı bir biçimde bir arada yaşamalarını sağlayan faktörleri ifade eder. Bu uyum; gelenekler, toplumsal normlar, kurallar ve bireyler arası sorumluluk anlayışıyla pekişir. Musahiplik geleneği, iki kişi arasında kurulan karşılıklı sorumluluk ve dayanışma ilişkisiyle, topluluk üyeleri arasında saygı, yardımlaşma ve birlikte yaşama kültürünü teşvik eder. Bu tür manevi bağlar, Alevi toplumu içerisinde güçlü bir toplumsal bütünlük oluşturarak toplumsal uyumun gelişmesine katkı sağlar. Aynı zamanda dayanışma, eşitlik ve barış kültürünü de destekleyici bir rol oynar.

6. İnsan Hakları ve Karşılıklı Saygı: Birbirini tamamlayan iki unsur olan bu iki kavram toplumsal barış ve uyumun sağlanmasına katkı sağlar. İnsan hakları, kişilerin eşit ve özgür bir biçimde var olabilmesi adına temel bir çerçeve sunar. Karşılıklı saygı ise bu hakların insanlar tarafından tanınmasını ve korunmasını teşvik eder. İnsan hakları ve karşılıklı saygı, bir toplumda barış, eşitlik ve adaletin sağlanmasında birbirini güçlendiren unsurlar olup toplumsal uyumu sağlar ve insanların huzurlu bir biçimde yaşamalarını mümkün kılar. Gelenek, rızalık ve eşitlik temelinde kurulur. Ayrımcılık ve şiddeti reddeder.

“Sözleşmenin 2. Fıkrasında: Somut Olmayan Kültürel Miras’ın özellikle hangi alanlarda belirdiğine yer verilmektedir. Bu alanlar: a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar; b) Gösteri sanatları; c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler; d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar; e) El sanatları geleneği⁷”olarak sözleşmede geçmektedir.

Musahiplik geleneğinin sözlü kültür içinde yaşayıp aktarılması; geleneğin yaşaması, ritüellerin icrası ve ritüeller birlikte uygulamaların olması açısından sözleşmenin 2. Fıkrasında yer alan maddelere uyum göstermektedir. Musahiplik geleneği, SOKÜM’ün kapsayıcı yapısı ve geleneği muhafaza etme amacını dikkate alarak

6 Musahiplik Geleneğine ait ritüellerin nasıl yapıldığına dair kaynaklar için bk. (Kaya, 1989; Kaygusuz, 1991; Saygı, 1996; Piroğlu, 2003; Ersal,2011; Akbaş, 2011; Tur, 2012; Dedekargınoğlu, 2016; Akın, 2017a; Gündüz, 2018)

7 URL-1: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Paris, 17 Ekim 2003. <https://www.unesco.org/tr/Pages/181/177/> (Erişim Tarihi:21.03.2025).

listeye dahil edilmesinin gerekçeleri ve özgünlüğü üzerinde çeşitli unsurlar üzerinde durulmaktadır. Sözleşme kapsamında tanımlanan somut olmayan kültür, bizim gelenekle ilgili açıklamalarımızla paralellik göstermektedir; zira her ikisi de kuşaktan kuşağa çoğunlukla sözlü olarak aktarılan, belirli bir topluluk ve grubun kimliğiyle ilişkilendirilen alışkanlıklar ve pratikler olarak nitelendirilebilir (Pietrobruno, 2018: 55). Ayrıca 1989 yılında başlayan ve 2003'te kabul edilen SOKÜM Sözleşmesi çerçevesinde UNESCO, korumanın ilgili topluluk tarafından gerçekleştirileceği bir süreç önererek bu süreci “kuşaktan kuşağa aktarma” ve “yeniden canlandırma” temelinde “yaşatma” olarak tanımlamıştır. Bu Sözleşme, kültürel mirasın korunmasında, derleme, arşivleme, müzeleme ve yayımlama gibi yaklaşımların yalnızca bir kesitin dış aktörler tarafından korunmasının yeterli olmadığına ve gerçek korumanın bu mirası yaşatarak ve gelecek nesillere aktararak yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu yöntemlerin tek başına koruma açısından sürdürülebilir olmadığını savunmaktadır (Oğuz 2021c: 11-12). Korumanın bir bütün halinde sadece bir yönü ön plana çıkararak değil kapsamlı bir biçimde farklı unsurlara yer vererek yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda: SOKÜM Sözleşmesi'ne katılım denildiğinde akla ilk olarak topluluklar, gruplar ve bireyler gelmektedir. Ancak, Sözleşme'nin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için önemli bir diğer unsur da Sivil Toplum Kuruluşları (STK)dır. Sözleşmede STK'lar için:

“Sivil toplum kuruluşları, Sözleşmeye akredite olarak danışsal organ sıfatıyla yer alan hükümet dışı kuruluşlardır. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmenin 11/b maddesinde “2. Maddenin 3. fıkrasında belirtilen koruma önlemleri arasından, kendi toprağı üzerinde bulunan somut olmayan kültürel mirasın çeşitli öğelerini grupların, toplulukların ve ilgili Hükümet dışı kuruluşların katılımıyla, belirleyecek ve tanımlayacaktır” (2005:166) ifadesi sivil toplum kuruluşlarının somut olmayan kültürel mirasın belirlenmesi, korunması ve tanınması süreçlerinde paydaşlardan biri olduğunu göstermektedir⁸.”

STK'lar, Sözleşme'nin temel unsurlarından biridir ve Değerlendirme Organlarında yer alarak Sözleşme'nin yönetim süreçlerine entegre olurlar. Aday

8 URL-2: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Sivil Toplum Kuruluşları. <https://www.unesco.org.tr/Home/Page/1712?slug=Somut%20Olmayan%20K%C3%BClt%C3%BCrel%20Miras%20ve%20Sivil%20Toplum%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1> (Erişim Tarihi: 10.04.2025).

dosyalarının hazırlanmasından, koruma planlarının oluşturulmasına ve bu planların uygulanmasına kadar, Taraf Devletlerle ve topluluklarla iş birliği yaparak kritik bir rol üstlenmektedirler. Burada STK'lar ile ilgili bir duruma değinmek gerekir. STK'lar oynadıkları kilit rol ile topluluk, grup ve bireyleri temsil kabiliyetinin sorgulanmasına sebep olmaktadır. STK'ların doğrudan topluluk temsilcileri veya meraklı kimi gruplar tarafından kurulabileceğini göz önüne alınması gerekmektedir. (Yıldız, 2021a: 91). Geleneği sürdüren toplulukların yanı sıra, Alevi sivil toplum kuruluşlarının da sürece etkin şekilde katılım sağladığı ve bu katılımın geleneğin korunmasına katkı sunduğu göz ardı edilmemelidir. UNESCO'nun SOKÜM Sözleşmesi'nin kapsamı çerçevesinde sürece dahil edilmeli, geleneğin korunması için musahiplik ritüelleri, anlatıları görsel olarak kültürel mirasın korunması için kayıt altına alınmalıdır. Musahiplik geleneği hakkında genç nesillere yönelik farkındalık yaratacak eğitim programları düzenlenmelidir. Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne aday gösterilmelidir. Bu süreç ulusal ve uluslararası süreçte tanınmasını sağlayacaktır.

Sonuç

Musahiplik geleneği, Alevi toplumunun tarihsel hafızasında ve inanç pratiğinde yalnızca bir ritüel değil; aynı zamanda dayanışma, yardımlaşma, ahlaki sorumluluk ve kardeşlik temelinde şekillenen güçlü bir toplumsal mekanizmadır. Bu gelenek, bireylerin yalnızca inançsal anlamda değil, toplumsal yaşamın tüm boyutlarında birbirine destek olduğu, sosyal adalet ve eşitlik ilkeleriyle uyumlu bir yaşam biçimini ifade eder. Musahiplik, aynı zamanda kültürel sürekliliğin sağlanmasında, topluluk bilincinin korunmasında ve değer aktarımında işlevsel bir araçtır. Ne var ki, modernleşme, kentleşme, göç, ekonomik zorluklar ve aile yapısındaki dönüşümler gibi nedenlerle, bu geleneğin uygulama alanı daralmış, genç kuşaklar arasında görünürlüğü azalmıştır. Bu durum, yalnızca bir inanç pratiğinin değil, aynı zamanda bir toplumsal dayanışma modelinin de kaybolma riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu nedenle musahiplik geleneğinin korunması, yalnızca kültürel bir değer olarak değil, aynı zamanda toplumsal barış, bir arada yaşama kültürü ve sosyal dayanışma açısından da ele alınmalıdır. Bu bağlamda devlet kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevreler arasında etkili bir iş birliği kurulması gereklidir. Musahiplik gibi kadim geleneklerin günümüz toplumlarıyla bağ kurarak yaşatılması, sadece geçmişi korumak değil, aynı zamanda geleceği daha güçlü temeller üzerine inşa etmektir.

UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilmesiyle bu geleneğin yalnızca ulusal değil, uluslararası düzeyde tanınması ve korunması mümkün olacaktır. Böyle bir adım, geleneğin görünürlüğünü artıracak, farklı kültürler arasında diyalogu ve anlayışı güçlendirecektir. Küreselleşmenin kültürel çeşitlilik üzerindeki baskılarına karşı bir direnç alanı oluşturacak bu tür uygulamalar, insanlığın ortak mirasının sürdürülebilirliğine de katkı sağlayacaktır. Geleneğin yaşatılması; kültürel mirasın korunmasının ötesinde, bireyler arasında güvene dayalı ilişkilerin kurulması, toplumsal sorunlara birlikte çözüm aranması ve manevi değerlerin kuşaklar arası aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu geleneği yalnızca geçmişin bir kalıntısı değil, geleceğin inşasında da etkin bir unsur olarak değerlendirmek, kültürel politikalar açısından stratejik bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak musahiplik geleneği yalnızca Alevi toplumu için değil; kültürel çeşitliliği ve evrensel insanlık değerlerini yansıtan bir miras olarak tüm insanlık için korunması gereken kıymetli bir değerdir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Bülent (2017a). *Diyarbakır Yöresi Alevi Ocakları: Tarih, İnanç ve Gelenek*. İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- AKIN, Bülent (2020b). *Kızılbaz, Oğuzlar ve Şah İsmail'in Anayurdu Diyarbakır*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- AKBAŞ, Rıza (2011). "İmam Rıza Ocağı'nın Yol Erkan Süreğine Göre Musahiplik, Görgü Cemi ve Cem Ritüelleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2011/60. 447-458.
- AYAZ, Berna (2013). *Sanal Akrabalık İlişkilerine Halkbilimsel Bir Yaklaşım: Balıkesir Örneği*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.
- AYTEKİN, Sefer (2001). *Bıyruk*. Ankara: Ayyıldız Yayınları.
- BODROĞI, Kehl (2012). *Kızılbazlar/ Aleviler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DEDEKARGINOĞLU, Hüseyin (2016) "Dede Garkın Ocağı'nda Musahiplik Uygulaması Örneği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2016/78. 91-112.
- ERSAL, Mehmet (2011a). "Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik". *Turkish Studies*. 2011/6. 1087-1110.
- ERSAL, Mehmet (2024b). "Materialization of Ritual: The Example of Alevi Behef System". *Millî Folklor Dergisi*. 2024/143. 28-39.
- GÜRÇAYIR Teke, Selcan (2018). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler" *Millî Folklor Dergisi*. 2018/120. 19-31.
- GÜNDÜZ, Selçuk (2018). *Toplumsal Bir Kurum Olarak Erzurum Alevilerinde Musahiplik Kurumu*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- HAN, Byung -Chul (2024). *Sürünün İçinde Dijital Dünyaya Bakışlar*. Çev. Zeynep Sarıkartal. İstanbul: İnka Kitap.
- KAYA, Haydar (1989). *Musahiplik*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
- KAYGUSUZ, İsmail (1991). *Musahiplik*. İstanbul: Alev Yayınları.
- KORKMAZ, Bülent (2014). *Aleviliğin İnanç İlkeleri*. İstanbul: Kızılbaz Yayınevi.
- KÖKSAL, Cemil (2006). *Kentleşme Sürecinde Dinsel Kimliklerin Dönüşümü: Ankara Örneği*. Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- OĞUZ, M. Öcal. (2009a) "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği" *Millî Folklor*. 82. 6-12.
- OĞUZ, M. Öcal (2013b). "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras". *Millî Folklor*. 100. 5-13.
- OĞUZ, M. Öcal (2021c). "Halk Biliminde Koruma Yaklaşımları ve SOKÜM Sözleşmesi'nde Kuşaktan Kuşağa Aktarım". *Millî Folklor*. 2021/132. 5-15.
- PİETROBRUNO, Sheenagh (2018). *Kültürel Araştırma ve Somut Olmayan Kültürel Miras*. Çev. Melışan Büyükkayıkçı. SOKÜM Sözleşmesi Yönelimler, Eğilimler ve Eleştiriler. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- PİROĞLU, Ali Lutfi (2003). "Deliorman Alevilerinde Musahiplik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 2003/26. 21-24.
- ÖZÜNEL, Evrim Ölçer (2019). "Gelenegin Gelecegi: Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Aşıklık". *AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2019/1. 39-45.
- TUĞSUZ, Nigar (2021). "Kentleşme ve Teknolojinin Değiştirdiği Alevi Kurumları: Musahiplik ve Dedelik". *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 2021/18. 13-21.
- TUR, Seyit Derviş (2012). *Erkanname*, 3 Baskı. İstanbul: Can Yayınları.
- SAYGI, Hakkı (1996). *Şeyh safi Buyruğu ve Rumeli Babagan (Bektaşî) Erkanları*. İstanbul: Saygı Yayınları.
- YAMAN, Ali (2022). *Şab-ı Merdan'a Talip Olanlar: Kızılbaşlar Aleviler Bektaşiler*. Ankara: La Yayınları.
- YAMAN, Mehmet (2011). *Alevilik, İnanç Edebiyatı, Erkan*. İstanbul: Demos Yayınları.
- YILDIRIM, Rıza (2018a). *Geleneksel Alevilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- YILDIRIM, Rıza (2020b). *Menâkıb-ı Evliya (Buyruk)*. İstanbul: YKY Yayınları.
- YILDIZ, Tuna (2021a). *Somut Olmayan Kültürel Miras Yönetimi Sivil Toplum Katılımı*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- YILDIZ, Tuna (2022b). "Katılım, Sivil Toplum ve Somut Olmayan Kültürel Miras", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2022/27. 323-334.
- YÜREKLİ, Yelda (2023). "Cem Ayinin Dönüşümün Topluluğun Dönüşümüne Etkisi 2: "Yol Birdir. Sürek Bin Bir". Alevilerin Dönüşümü İnanç, Ritüel ve Topluluklar Üzerine Saha Araştırmaları. Adana: Karahan Kitabevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL-1: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Paris, 17 Ekim 2003. <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>. (Erişim Tarihi: 21.03.2025)
- URL-2: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Sivil Toplum Kuruluşları. <https://www.unesco.org.tr/Home/Page/1712?slug=Somut%20Olmayan%20K%C3%BClt%C3%BCrel%20Miras%20ve%20Sivil%20Toplum%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1>. (Erişim Tarihi: 10.04.2025)